

Јеца А. Недељков*

Аутономни женски центар, Београд

Марија К. Банаух-Брусин**

Аутономни женски центар, Београд

ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА НАСИЛНИЦИМА У ЦЕНТРУ ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД***

Сажетак

Радећи на заустављању насиља над женама у партнерским односима и децом у породици, ауторке су закључиле да се ефикасна заштита жртава у центру за социјални рад у складу са овлашћењима органа старатељства, може остварити једино уколико се истовремено спроводе и социјалне интервенције према насилницима. Предуслов за то је да се познају карактеристике насилника и разлози због којих бира насилно понашање. Прикупљање информација о насиљу од насилника спроводи се кроз структурирани интервју, уз инсистирање на преузимању одговорности за своје насилно понашање. Осим мера заштите за жртве насиља у породици, центар за социјални рад има на располагању низ социјалних интервенција према насилнику које доприносе заустављању насиља и превенцији будућих насилних инцидената. Да би спровели све расположиве социјалне интервенције према насилнику стручни радници/е треба да препознају тактике насилника према њима. Те тактике су исте као оне које насилник користи у односу на своје жртве.

Кључне речи: центар за социјални рад, орган старатељства, насиље у породици, насилник, жртва, моћ и контрола, социјалне интервенције, третман насилника.

* Дипломирани психолог

** Дипломирани социјални радник

*** Текст је настао кроз реализацију акредитованог програма обуке код Републичког завода за социјалну заштиту *Рад са насилницима у центру за социјални рад*.

1. ЗАШТО ЈЕ ВАЖНО ДА СЕ ЦЕНТАР ЗА СОЦИЈАЛНИ РАД БАВИ НАСИЛНИЦИМА?

Сензибилисани професионалци запослени у центрима за социјални рад у Србији, бавећи се насиљем у породици у протеклом периоду, уочили су да је много ефикаснија заштита жена и деце као жртава насиља када се у процес заустављања насиља активно укључи насилник.

1.1. Процена степена угрожености жртве/ава и планирање мера заштите

Када процењујемо степен угрожености од насиља у породици у обзир се узима:

- Стање жртве
- Стање и понашање насилника
- Карактеристике окружења у коме живе жртва и насилник

Информације о понашању насилника могу се добити од жртве/ава, деце, сродника, других особа или од других институција (полиција, суд, друге организације), као и увидом у расположиву документацију о насилном понашању. Међутим, једино у контакту са насилником може се у потпуности сагледати степен опасности по жртву/е и ниво контроле коју насилник има над жртвом/ама, као и капацитете да преузме одговорност за своје насилно понашање. Укрштањем ових процена са проценама стања у коме се налази жртва и проценама окружења може се прецизно одредити који је степен угрожености за конкретну жртву и у складу са тим планирати мере заштите (стандардне, појачане и хитне).

1.2. Планирање третмана за насилника као саставни део мера за заустављање насиља и заштиту од насиља

Жене које преживљавају насиље морају да се баве избегавањем насиља кроз стратегије преживљавања. Оне треба да буду охрабрене да обелодане насиље, да га пријаве надлежним институцијама, да покрећу различите поступке и истрајавају у замршеним процедурама институција. И када све институције предузму мере из своје надлежности, жртве сnose велики део терета да управљају променама код насилника. Оне су „криве“ ако је насилник ухапшен, осуђен, изречене му мере заштите од насиља, или је упућен на специјализован третман за насилнике. Ако насилник мора да плати казну, она мора наћи начин како ће се породица издржавати,

поготово ако има деце. Ако он мора да се исели, или буде суспендован са дужности које обавља на послу, она мора да брине шта ће с њим даље бити и како ће се то одразити на његово будуће насилно понашање према њој и деци. По Рози Логарг жртва има и улогу „менаџера насиља“.¹⁾

Насилни мушкарци скоро никада сами не потраже помоћ, јер не увиђају да је проблем у њима. За њихове проблеме са партнерком, децом, полицијом, судом крив је увек неко други. Притисак мора бити велики да би насилник уопште пристао да ради на себи (претња разводом, одузимање деце, контролисано виђање или забрана виђења деце, затвор, губитак посла).

1.3. Превенција будућег насилног понашања насилника

Поред заустављања актуелног насилног понашања, поступање према насилнику у центру за социјални рад истовремено има и превентивну улогу.

1.3.1. Са истом партнерком

Од тренутка откривања насиља и предузетих мера заштите зависи да ли ће жртва прекинути насилан однос или ће наставити да живи у њему. Многобројни разлози који су везани за социјално-економске, психолошке и културолошке услове знатно доприносе враћању жртве у насилан однос. Како је знање професионалаца о феномену насиља још увек недовољно, а институције не користе своја овлашћења, нити су међусобно повезане, веома велики број жена се враћа насилнику и поред предузетих мера заштите. Не треба занемарити ни улогу љубави, многе жртве желе да живе са својим партнером, воле га, али не желе и не воле његову насилну страну.²⁾

1.3.1 Са будућим партнеркама

Када се актуелна партнерска веза заврши, насилник обично поново улази у партнерски однос у коме наставља са насилним обрасцем понашања. Верује да је проблем био у погрешном избору партнерке или у њеном понашању, јер се није суочио са својом одговорношћу за насилно понашање у претходној партнерској вези.

- 1) Роса Логар, *Исељење насилника – и шта онда?*, Стручни самит, Интервенције у случајевима насиља у породици II – Интервентни центри на тлу Европе, Сенатска организација за економију, рад и жене Берлина & Феминистички институт фондације Heinrich Böll, 2003. Берлин, Аутономни женски центар, Београд, 2008, стр. 22
- 2) Игњатовић Тања, *Насиље у породици и институционална заштита: приручник за базични семинар* у оквиру пројекта *Ка свеобухватном систему за сузбијање насиља над женама у Војводини* Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова, Аутономни женски центар, Београд, 2009, стр. 51.

1.3.3. У родитељској улози

Професионалци у центрима за социјални рад најчешће се сусрећу са насилницима који су родитељи. Наше искуство је да мушкарци који су насилни према својим партнеркама, уједно су насилни и према деци. Када су насилни према мајкама, чине психолошко насиље према деци, чак и када је изостало физичко насиље према деци. „У већини случајева, карактерисање жртве као некога ко није заштитио децу ставља читаво бремене одговорности за штету која је учињена деци на њена рамена. У стварности, насиље спречава оба родитеља у испуњавању својих родитељских улога. Његово насиље директно и индиректно спречава способност жртве да буде адекватан родитељ. Ставише, његова преокупација да њу контролише одвлачи њену пажњу са обавезе да осигура испуњење физичких и емотивних потреба деце.“⁽³⁾

И поред предузетих мера заштите у односу на жртву и интервенција у односу на насилника, неке жене остају са својим партнерима, или им се враћају након раздвајања. Ако имају заједничку децу, они настављају да воде заједно бригу о деци. Чак и у случајевима када мајка-жртва изађе из насилног односа и не живи са насилним партнером-оцем своје деце, насилник остаје важан део у животима деце. „Насилни родитељи једноставно не нестају. Морамо се бавити проблемима које он има као родитељ, као и узроцима тих проблема.“⁽⁴⁾ Поред рада са насилником на преузимању одговорности за учињено насиље потребно је радити са њим на побољшању његовог родитељства.

2. КАРАКТЕРИСТИКЕ НАСИЛНИКА

У ситуацијама конфликта учесници бирају начин на који ће покушати да разреши конфликт. Постоје бројни ненасилни начини решавања конфликта. Насиље је увек намерни избор, дозвола за насилно понашање мушкараца долази из уверења, која појачава и подржава патријархално друштво и мушка култура.

Постоји пет кључних елемената који су карактеристични за насилнике:⁽⁵⁾

1. уверења о мушким привилегијама;

- 3) Mandel David, John Went: *Issues in Family Violence*, Volume 4, Issue 1 Fall 2001. The Non-Violence Alliance, www.endingviolence.com
- 4) Goodmark Leigh, „Achieving Batterer Accountability in the Child Protection System“, *Kentucky Law Journal*, vol. 93, 2004-2005.
- 5) Mandel David, Went John, „Training, Program Development and Direct Interventions Retated to Domestic Violence Perpetrators“, *Non - Violence Alliance*, 2002, <https://endingviolence.com/news/winter-2002/>

2. избегавање осећања беспомоћности, страха и немоћи;
3. порицање последица насилног понашања по себе и друге;
4. добит од институционалних и културолошких облика неједнакости;
5. сметње у менталном здрављу насилника које подстичу насиље: болести зависности и душевне болести;

2.1. Уверења о мушким привилегијама

У основи сваког обрасца моћи и контроле је насилников став да су његова осећања, став и понашања приоритет, како у односу на себе, тако и у односу према другима. Овај систем веровања се зове *уверења о мушким привилегијама* који може да егзистира годинама, па и цео живот. Те вредности су историјски подржаване, кроз стотине генерација и могу се пронаћи у свим односима: пословним, породичним, пријатељским па чак и племенским.

Понашање у којем се користе мушке привилегије код насилних мушкараца је повезано са ширим социјалним веровањима и обичајима. Размишљања и понашања ових особа се морају стављати у контекст институционалних и културних обичаја који увећавају њихову моћ.

У оквиру термина *уверења о мушким привилегијама*, могу се идентификовати четири врсте уверења о мушким привилегијама: мизогинична, логичка, уверења везана за част и уверења везана за представљање себе као жртве.

2.1.1. Мизогинична уверења

Мизогинична уверења се свode на то да су жене опасне и зле. „Кучке, курве, дроље, манипуланткиње, лажови, желе да среде мушкарце.“ На основу оваквог мишљења насилник веома лако оправдава своје понашање, јер су по њему жене безвредне и може се према њима понашати како он жели. Мушкарци који се чврсто држе ових уверења веома су тешки за рад. Мишљење им је чврсто укорeњено, а њихово насиље ће бити трајно и присутно у многим односима у различитим облицима.

2.1.2. Логичка уверења

Логичка уверења су везана за родне улоге. Стереотипи и родне улоге говоре о томе да су мушкарци логични, а жене емотивне. На основу овога, мушкарци сматрају да имају права да доносе ва-

жне одлуке, зато што су они ти који једини виде проблем јасно. Жене које се не слажу са његовим „исправним, логичним“ погледом на свет су описане као „глупе, претерано емотивне или само ирационалне, па чак и опасне“. Успешна интервенција код овог типа мишљења често подразумева константно подсећање на оправданост различитих начина интерпретације истог догађаја.

2.1.3. Уверења везана за част

Уверења која су везана за част укључују привилегије мушкараца да контролишу и одређују животе других. Они сматрају да имају права на посебне привилегије, или да их нико не критикује, посебно уколико су успешни у својим осталим улогама. Насилна страна овог уверења укључује потчињавање и кажњавање, када се не цени великодушност насилног мушкарца. Они који користе овај облик мушких привилегија веома често се сусрећу са тешкоћом прихватања пуне одговорности за своје насиље. Често желе да буду посматрани као „добри момци“ и могу испољавати велики отпор када се од њих очекује да напусте ту слику о себи. „Ја ћу много радити и издржавати породицу, али ти никада не смеш да доведеш у питање моје мишљење, или да покажеш да си несрећна.“ Неки од ових мушкараца су у стању да прошире своју дефиницију „ја сам добар момак“ и да у њу укључе одустајање од насиља. Опасност у овом случају је настанак новог „тајног договора“ у вези са овом променом. На пример, „Ја ћу престати да будем насилан, али ти мораш да останеш самном.“

2.1.4. Представљање себе као жртве

Ова врста уверења је веома моћна и чест облик коришћења мушких привилегија за оправдавање насилног понашања. Насилник може да уђе у улогу жртве у вези са било којим од три претходна уверења, када његова партнерка одбија послушност. Иако снажно подржан од стране патријархалне културе и обичаја, насилник се може ослањати на своја осећања виктимизације од стране света, државе, друге расне или етничке групе, прошлих партнерки, својих родитеља, послодавца, деце, како би оправдао своје насилно понашање.

2.2. Избегавање осећања беспомоћности, страха и немоћи

Да бисмо разумели насилника, важно је да разумемо његов начин излагања на крај са искуством беспомоћности. Државне институције, друштво и хијерархијске структуре у којима доминирају

мушкарци очекују од људи да реагују и размишљају праволинијски и да проблеме решавају на брз, логичан и сврсисходан начин. Ове вредности су историјски подржаване, кроз стотине генерација у пословним, породичним, и пријатељским односима.

Мушка култура обезбеђује мушкарцима ефикасно, али контрадикторно решење за проблем страха, који је у вези са беспомоћношћу – игнорисање страха. Човеков емотивни свет је променио искустава страха и беспомоћности у логичку мисао о перципираној претњи коју треба контролисати. Већина људи је неспремна и неспособна да примети беспомоћност као људско искуство, и улаже напор да га склони из своје представе о свету. Како поједини мушкарци нису научени емоционалној одговорности, основно осећање које је дозвољено у овакој ситуацији је бес, а не страх. Веома често насилни мушкарац уствари није љут. Он једноставно показује своју моћ да контролише понашања, мисли или осећања других, доказујући себи да није ни беспомоћан, ни неуспешан као породичан човек.

Тражити од насилног мушкараца да одустане од свог контролишућег понашања је у ствари захтев да открије своју рањивост и слабост, да је и он у ствари по некада уплашен и беспомоћан. Међутим, он ће та осећања успешно пренети на своју партнерку или децу која ће осетити страх и беспомоћност као одговор на његово насиље. У својој глави он мора да користи императиве мушке културе да би контролисао и доминирао другим људима, како би разрешио своју сопствену беспомоћност, јер у противном у својим очима „он неће бити мушкарац“.

Историјски гледано, културни обрасци постављају пред мушкараца захтев да реагује на начин који успешно разрешава унутрашњи сукоб, али води до губитка интимности, блиских и складних породичних односа и веза. Успешна решења ове дилеме захтевају развој позитивних норми, које већ постоје у култури, или подстицање развоја нових облика прихватљивог понашања. Да би мушкарац могао да разуме, прихвати и остане у контакту са беспомоћношћу, потребна му је лична снага, стрпљење, саосећање и мир, уз одлуку да не повређује друге.

2.3. Порицање последица насилног понашања по себе и друге

Насиље даје мушкарцу привремену моћ и контролу над партнерком, он је тај који завршава свађу, испољава бес или кажњава, он добија што жели. Мушкарац који врши насиље труди

се да оправда своје понашање, али страх у партнеркиним очима је увек присутан подсетник да је он, и само он, учинио нешто повређујуће и насилно. У покушају да избегну одговорност, они дају разне изговоре, труде се да не осећају и да се не сећају. Да би могли да живе у миру са самим собом они себе психички отупљују. „Када се насилник погледа у огледало и види да му је лице прљаво, он обрише огледало да би га очистио.“⁶⁾

Свима који раде са насилницима је познато да се насилници не мењају без суочавања са санкцијама или негативним последицама њиховог понашања по њих саме, било да су оне унутрашње или спољашње. Примери спољашњих последица укључују хапшење, затвор, губитак деце, развод, раздвајање или друге наметнуте цене насилног понашања. Унутрашње последице су у вези са насилниковом сликом о себи, са његовим животним циљевима, који су испреплетани са друштвом и културом. На пример, он се неће променити док не буде суочен са чињеницом да понавља образац насилног понашања свог оца, који је себи обећао да ће прекинути. Или, промениће се тек кад се суочи са страхом са којим га деца гледају кад је насилан.

Може изгледати да се насилник суочио са последицама свог насилног понашања када каже: „Молим те, заборави шта сам урадио и пружи ми још једну шансу. Прошлост је прошлост. Нећу то више никада урадити.“ Овакве изјаве су суптилни начини да се на жртву пребаци одговорност за сопствену промену. Он уствари каже да се насиље неће поновити, уколико жртва престане да се плаши и да буде љута.

Када радимо на преузимању одговорности насилника, није довољно да он призна да је био насилан. Потребно је укључити и рад на последицама, јер је то саставни део преузимања одговорности. На пример, када насилникова љубомора, праћење и узнемиравање партнерке њу онемогућавају да се запосли, професионалци то могу интерпретирати и као економско и емоционално злостављање деце.

2.4. Добит од институционалних и културолошких облика неједнакости

Насилно понашање и контрола коју насилник има у односу на жртву, не треба да се процењује преко изолованим насилних инцидената, већ преко последица које један образац понашања

6) Paymar Michael *Violent no more, Helping Men End Domestic Abuse*, Hounter House, Alameda CA 2000, p. 78.

има на жртву. У основи ове процене је разумевање способности и спремности насилника да злоупотреби своју културолошку и институционалну околину, у циљу контроле мишљења, осећања и понашања жртве.

Верске и породичне норме појачавају и увећавају моћ мушкарца. Многе верске заједнице подстичу неједнакост мушкарца и жене, при том дају мушкарцима моћ да пребаце одговорност за своје насилно понашање на жртву.

Насилник може користити веру тако што ће се позивати на њу да би контролисао породични живот. Може претити партнерки да ће да ода њену тајну о ранијем сексуалном понашању или абортусу њеним конзервативним родитељима, а да је при том сасвим сигуран да ће они казнити ћерку или ће је се одрећи. Нека религијска тумачења, наглашавају женину одговорност да одржи породицу на окупу. Да ли жена са оваквим уверењима може да рачуна на подршку породице и заједнице уколико одлучи да напусти свог супруга?

С друге стране, мушкарци су прихватили позитивне културолошке стереотипе и предрасуде о мужевности како би оправдали своје насиље пред жртвом, самим собом и другима. Они се често позивају на универзално историјско схватање мушкарца као „хранитеља породице и заштитника“. Често је ово веома успешна стратегија зато што су ови стереотипи веома снажно укорењени у нашој култури. Насилници врло ефикасно користе економске неједнакости како би стекли и одржали контролу над партнеркама. Разлике у платама између жена и мушкараца, високи трошкови издржавања деце и остале економске препреке често чине жену ранивијом и зависнијом од насилног партнера.

У процењивању насилне контроле у партнерским односима, од великог је значаја да процењујемо шири контекст насиља и претње насиљем. Добрим процењивањем контекста у коме живе насилник и жртва, добићемо одговор на који начин је он спреман и у стању да користи институционалне неједнакости и културолошка уверења како би задобио моћ над жртвом.

2.5. Фактори који подстичу насиље: болести зависности и душевне болести

Креирање безбедносног плана за жртве постаје знатно компликованије уколико су ови фактори присутни, а насилнику је теже да промени своје понашање. Истраживања су показала да насилни мушкарци немају дијагностиковане душевне болести у већем

проценту од мушкараца уопште. У истраживању Еда Гондолфа са насилним мушкарцима, само 25% их је испољило озбиљније психолошке проблеме. Код просечног насилника, упућивање у институцију за ментално здравље, најчешће неће ни на који начин променити његово насилно понашање.

Са друге стране, код психотичних понашања и клиничке параноје стандардни третмани насиља су неефикасни, чак потенцијално опасни по друге са којима насилник ступа у контакт, укључујући и професионалце. Уколико психотичан човек заиста погрешно перципира људе и догађаје који га окружују у тој мери да није у стању да раздвоји шта је стварност, а шта не. Један такав мушкарац, када је видео фотографије у боји на којима је било приказано крваво лице његове жене после насилног инцидента рекао је без емоција: „Вероватно је пала и повредила се.“

Код других, блажих поремећаја, корисно је да насилник прво прође третман за заустављање насиља, да се фокусира на проблеме контроле и беспомоћности, а касније да иде на терапију свог поремећаја менталног здравља.

У корену већине анксиозних поремећаја је страх од губитка контроле услед болести, смрти, личног напада или неког магловитог, недефинисаног страха. Људи који су анксиозни спремни су да ураде много тога како би или повратили контролу или избегли узрочник страха. Они очекују од своје породице да им у томе помогну. Насилни мушкарци раде исто то, али из уверења да имају на то право, и зато користе насиље.

Тако ће ненасилни мушкарац са опсесивно-компулзивним поремећајем очекивати од своје жене и деце да нпр. држе кутије у орману посебно поређане, или да врата од ормана буду стално отворена. Биће љут ако се породица не понаша у складу са његовим потребама. Насилни мушкарац са опсесивно-компулзивним поремећајем ће отићи даље од осећања беса, верујући да је његово право нпр. да одређује како треба ређати кутије у орману и примораваће друге да живе по његовим правилима, не бирајући средства.

Насилници са Посттравматским стресним поремећајем (ПТСП) често имају повећано осећање виктимизације и потребу да себе заштите од најмањег знака напада. У третману брзо препознају контрадикторности између својих убеђења и понашања. Пошто су сами искусили терор и страх, они лако препознају терор и страх који наносе својим жртвама. Међутим, они теже успевају да „спусте гард“, искусе беспомоћност и не одреагују. Ако прибегавају алкохолу или дроги, како би отупели осећања страха и беспомоћности, треба прво да се лече од болести зависности, па онда да започну третман за заустављање насиља у породици.

Анксиозност, ПТСП или депресија нису разлози за насилно понашање. Уколико тако разумемо и третирамо насилно понашање, повећаћемо ризик по жртву, а насилнику нећемо дати прилику да престане са својим насилним понашањем.

3. ПРИКУПЉАЊЕ ИНФОРМАЦИЈА О НАСИЉУ ОД НАСИЛНИКА

Жртва је главни извор података када идентификујемо насиље. Подаци које прикупљамо од насилника су у функцији постављања граница насилнику и стављања до знања да његово насилно понашање није више тајна и ствар унутар породице. Ово радимо кроз постављање различитих питања о насиљу без присуства жртве, осим ако изричито жели да присуствује разговору.

Постављањем различитих типова питања насилнику сакупљамо податке и о насилниковој перцепцији сопственог понашања. Ови подаци ће допринети бољој процени степена угрожености жртве/ава, као и насилникове спремности и способности да промени своје насилно понашање. Питања се крећу од испитивања перцепције о породици и односима у њој, преко питања о контроли, до питања која се односе на различите врсте/облике насиља.

Заједнички образац у понашању сваког насилника је повреда граница. Насилник повређује физичке, емотивне, сексуалне и духовне границе друге особе. Важно је да детаљно истражимо које границе насилник повређује, на који начин, са којим интензитетом и учесталосту, ради потпуније процене степена угрожености жртве.

Детаљно испитивање насилника приликом идентификовања и утврђивања насиља, а посебно знање и вештине за откривање повреда граница представљају један од начина којим се насилнику постављају границе. Он тада схвата да се налази пред професионалцима који су разоткрили његову насилну природу, постаје отворенији за будуће интервенције, али може развити и насилничко понашање према професионалцима.

4. СТРУКТУРИРАНИ ИНТЕРВЈУ

Када насилник повређује границе оних према којима је насилан, он није свестан да то чини, нити размишља на тај начин. Када долази у институцију која може обелоданити и идентификовати

његово насиље, покушаће да води комуникацију, утврђује правила, преузима контролу над ситуацијом, јер то је његов уобичајен начин да избегне своју збуњеност, страх и рањивост, или да наметне контролу и прикрије своју одговорност за насилно понашање. Задатак професионалаца је да му на његовом примеру „овде и сада“ демонстрирају шта су то границе и начин на који он покушава да их крши. Структурираним интервјуом уводи се у ситуацију која му се унапред објасни као оквир у којем се може кретати. Увек прокоментаришемо када изађе из тог оквира. Насилник се тада суочава са својим понашањем које повређује неке границе и последицама по себе. Некима је то прилика да се први пут нађу у таквој ситуацији. Код неких ће то изазвати још већу узнемиреност. Неки неће моћи да прихвате унапред постављене границе. Од тога како ће насилник изаћи на крај са том ситуацијом, зависиће наше планирање будућих интервенција према њему и мерама заштите према жртви/ама.

5. ПРЕУЗИМАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ ЗА НАСИЛНО ПОНАШАЊЕ

Насилника и жртву најснажније повезује страх. Интензитет страха одређује шта жртва ради, какве изборе прави и како реагује на насилника и на професионалце. Уколико не разумемо овај страх и моћ коју он има на жртву, нећемо бити у стању да понудимо било какву безбедну или ефикасну интервенцију. Било каква интервенција која улива наду жртви, а при том не позива насилника на апсолутну одговорност, довешће до нове виктимизације жртве. Насилници често покушавају да убеду своје жртве да покушавају да се промене и да им треба помоћ жртве. То је један од најсуптилнијих начина да се задржи контрола над њом. Жеља за моћи и контролом одређује све изборе које насилник прави. Он присиљава, манипулише и поништава жртву, како би наставио да из односа са њом добије оно што му је потребно. Једино оне интервенције које га позивају на одговорност и испред њега стављају јасне последице његовог насилног понашања, могу променити његово уверење да има права да контролише и поседује своју партнерку.

Када нам изгледа да је насилник мотивисан да преузме одговорност, важно је да знамо да постоје разни нивои мотивације.⁷⁾ Индикатори површне мотивације су: признање да је неопходна промена и негативна слика насилника о себи. Индикатори дубље

7) Went John, „Training, Program Development and Direct Interventions Related to Domestic Violence Perpetrators“, *Non - Violence Alliance*, <http://www.endingviolence.com/news/winter-2002/>.

мотивације су: преузимање одговорности за сопствено понашање и способност разумевања последица насиља.

6. СОЦИЈАЛНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ ПРЕМА НАСИЛНИКУ

Центар за социјални рад као орган старатељства, у складу са својим законским овлашћењима спроводи мере заштите које имају за циљ заштиту жртава, али истовремено представљају и социјалне интервенције према насилнику.

6.1. Усмено упозорење

У току разговора га усмено (сваки пут) упозоримо на кривично дело, без обзира да ли је насиље актуелно сада или се одиграло у ближој или даљој прошлости.

6.2. Изјава на записник

Узима се након разговора у којем је идентификовано и утврђено насиље у породици. Она треба да садржи потврду да је информисан о кривичном делу, кратак опис шта је радио, ако је било санкција које су, и обавезу да неће више бити насилан.

6.3. Превентивни надзор над вршењем родитељског права

Кроз превентивни надзор насилника спречавамо да намеће име детету, отуђи дечију имовину, одведе дете у иностранство, потроши дететов новац.

6.4. Корективни надзор над вршењем родитељског права

Насилнику се може изрећи *Писмено упозорење*, са детаљним описима насилног понашања која не сме вршити. Насилник се може упутити на специјализован третман за насилнике или лечење. Орган старатељства води третман, са планом заштите за жртву/е, уколико нису изречене мере заштите од стране суда, а поготово уколико јесу.

6.5. Пријава насилника полицији

Упућује се допис полицији у коме се документује насиље и тражи се приоритетно реаговање у случају позива са назначене адресе.

6.6. Кривична пријава против насилника

Допис тужилаштву у коме се документује насиље са детаљним описом последњег насилног инцидента.

6.7. Налаз и мишљење о самосталном вршењу родитељског права

Доставља се налаз и мишљење суду у коме се документује насиље и доводи у везу са насилниковом неподобношћу за вршење родитељског права. Наглашава се де је најбољи интерес деце да живе без насиља, са ненасилним родитељем.

6.8. Тужба суду за делимично лишавање родитељског права

Доставља се Суду налаз и мишљење у коме се документовано насиље и доводи у везу са несавесним вршењем родитељског права (чување, подизање, васпитање, заступање, образовање, управљање и располагање имовином и одржавање личних односа са дететом – у контролисаним условима, или забрана виђења).

6.9. Тужба суду за потпуно лишавање родитељског права

Доставља се налаз и мишљење суду у коме је документовано са посебним освртом на злоупотребу или грубо занемаривање родитељског права.

6.10. Тужба или Предлог суду за изрицање мера заштите од насиља у породици

На захтев суда доставља се налаз и стручно мишљење у коме се документује насиље са мишљењем о сврсисходности појединих тражених мера заштите од насиља у породици. У оквиру судског поступка по Породичном закону може се доставити по службеној дужности предлог за одређивање мера заштите од насиља у породици. Центар за социјални рад као орган старатељства може сам покренути тужбом поступак за одређивање мера заштите од насиља у породици. Посебно је важно да се образложи како ће која мера заштитити жртву/е.

7. МОЋ И КОНТРОЛА НАСИЛНИКА У ОДНОСУ НА СТРУЧНЕ РАДНИКЕ

Насилник користи исте тактике према професионалцима у центру за социјални рад, као и према жртви, када је насиље обелодањено и када су му постављене границе. Разумевање насилничких тактика према професионалцима, његових изговора и начина порицања одговорности, омогућава да професионалци изађу из немоћи, која је последица његове моћи и контроле коју жели да успостави. Тактике насилника у одржању моћи и контроле према стручним радницима су:

- застрашивање (виче, колачи очи, показује физичку снагу, пропитује, не прихвата терминологију и именовање насиља);
- психолошко и емотивно злостављање (вређање, омаловажавање, критиковање);
- изолација (контрола поступка, намеће своја правила);
- умањивање, порицање и окривљавање (лаже, представља себе као жртву, окривљује алкохол за насиље, на питање одговара питањима, окривљује стручне раднике за проблеме које има, он или деца, или ће их имати у будућности);
- користи децу (наводи да их воли, не може да живи без њих, има родитељско право, био је бољи родитељ од мајке);
- користи мушке привилегије (шармира, заводи, потцењује стручност, мушки шовиниста);
- економско злостављање (оптужује стручне раднике да су потплаћени);
- претња и принуда (прети да ће се жалити, позива се на различите ауторитете из различитих институција, не признаје институције, манипулише институцијама, не долази на заказане термине, а писмено подноси разне захтеве);

8. КАКО ПОСТУПАТИ СА НАСИЛНИКОМ?

Професионалци у центру за социјални рад треба да откривају и разумеју насилникове изговоре и порицања као начине да избегне одговорност за своје насилно понашање. Циљ изговарања и порицања одговорности је да насилник не прихвати своју одговорност. Сматра да он није тај који доноси одлуку да буде насилан

или не. Ако он не доноси одлуку, тада не може ни да поступи другачије. Да би се променио и престао да буде насилан, мора прво прихватити и преузети одговорност за своје понашање. То је кључни фактор за промену.

Препоруке за адекватно поступање у раду са насилницима су сликовито приказане у табели која следи:⁸⁾

ДА	НЕ
Све време истицати његову одговорност за властите изборе. Преузимање одговорности је кључ процеса промене;	Не прихватити да насилник окривљује било кога за своје насиље, нарочито не жртву;
Многи насилници су угледни и поштовани у јавности, једино су у властитој породици насилни;	Не подлећи његовом изгледу, лепом опхођењу, сарадљивости и другим знацима подршке;
Користити извештаје полиције и лекарска уверења да би га конфронтирали са порицањем, али не очекивати да ће он то престати да ради;	Не бити изненађен/а када насилник пориче и даље, чак и кад постоје необориви докази;
Схватити да је за њега насиље прихватљиво као начин решавања проблема;	Не очекивати да он отворено заступа насиље, али ће увек правдати и минимизовати га;
Истраживати тактику контроле у његовим поступцима и одговорима (нпр. љубомора);	Не прихватати његов изговор да он има проблем са бесом. Он уствари користи свој бес да би заплашивао или контролисао жртву;
Разумети да су многи насилници током одрастања учени да морају да контролишу своја осећања, околину или породицу. Пошто је то немогуће, насилници морају да скривају осећања која не умеју да препознају или испоље;	Не очекивати од њега да је у стању да испољи своја осећања;
Очекивати да ће насилник постајати све несарадљивији и пружаће све већи отпор када му се постављају границе;	Не заплашити се када насилник „притиснут уза зид“ манипулише судом, адвокатима или претпостављенима;
Истражити како је у детињству васпитаван, каква је била динамика односа у породици, улоге, начин решавања конфликта, комуникација;	Не пропустити да се упозори да је он узор својој деци и да се насиље преноси на следећу генерацију као образац понашања;

8) Governor's commission on domestic violence protocol committee: *Domestic violence policy and procedures*, The State of New Hampshire, 2010, <http://www.docplayer.net/1967254>

Очекивати да ће себе представљати као жртву;

Играти активну улогу у дефинисању циљева третмана;

Прво се договарати са жртвом да ли ће се и када сустрести са насилником;

Очекивати да ће партнери ући у „медени месец“ за време трајања поступка. Тада могу обоје минимизовати насиље, а насилник се може понашати покајнички и предузеће кораке који ће убедити жртву да се то више неће поновити (престаће да пије, отићи на саветовање);

Користити директна питања;

Препознати знаке насилног односа;

Истицати да је насиље кривично дело са конкретним последицама. Наставак даљег процеса и будућих одлука не зависи више само од воље жртве да настави са гоњењем. Већ од овлашћења органа старатељства.

Не прихватити његову улогу жртве. Разјашњавати му стално да и поред тога што је можда раније био нечија жртва, сада је одговоран за насиље које сам чини;

Наметнути му такав третман у којем ће основа бити презузимање одговорности;

Не дозволити да насилник контролише свој третман;

Не бити разочаран/а због успона и падова у њиховом односу. Прекидање круга насиља захтева одговарајући третман, време и жељу за променом. Не заборавити никад у којој фази спирале насиља се налази пар. Од тога зависи презузимање даљих мера заштите;

Не прихватати уопште-на и епска објашњења;

Не прихватати да неки однос није насилан јер није дошло до ескалације насиља. Стално имати у виду тактике насилника;

Не прихватати да је насиље приватна ствар неке породице

9. ИНДИВИДУАЛНИ И ГРУПНИ ТРЕТМАН НАСИЛНИКА

Већ смо раније нагласили да је за ефикасну заштиту жртве/ава (садашњих и потенцијалних) неопходно да се развијају програми третмана за насилнике. Савет Европе је донео препоруке државама чланицама како да организују заштиту жена од насиља. Саставни део тих препорука је везан за програме интервенција за починиоце.⁹⁾

9) Савет Европе, *Препорука Рец(2002)5 Комитета министара државама чланицама о заштити жена од насиља и Меморандум са објашњењима*, Аутономни женски центар, Београд, 2005.

Ови програми нису замена за кривичне санкције, али представљају саставни део правосудног система. Насилника упућује суд на третман, суд прати његово напредовање и доноси одлуке које су везане за кривичне санкције. Третман је организован у специјализованим агенцијама, примењује се индивидуални и групни рад, а спроводе га едуковани професионалци по принципима феминистичко-когнитивно-бихејвиоралног приступа. Програми трају од најмање четири месеца па до неколико година. Најпознатији је програм по Дулут моделу. Он представља полазну основу за многе варијације.

У Србији је започет третман насилника 2010. године на пројекту Министарства и УНДП-а *Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији* када је акредитован програм *Обука професионалаца за третман починилаца насиља у партнерским односима*. Норвешки терапеути су едуковали професионалци из Саветовалишта при Градском центру за социјални рад Београда, Ниша и Крагујевца, да спроводе третман насилника. Они даље обучавају професионалце који раде у саветовалиштима при центрима за социјални рад у Србији. Клијенти долазе добровољно, по упуту центра за социјални рад или решењу Основног јавног тужилаштва. Тужилаштво користи институт опортунитета - одложено кривично гоњење, чл. 236 ЗКП (уместо новчане казне или казне затвора до три године, или 3-5 година, тужилац неће гонити насилника, ако он испуни неку од обавеза: отклањање штете, уплата новчаног износа у хуманитарне сврхе, обављање друштвено корисног рада или подвргавање психосоцијалној терапији). Обавезна је сагласност жртве, а третман траје до шест месеци. Основана је НВО *Кризни центар за мушкарце*, који се бави превенцијом и терапеутским радом.

У случајевима када центар за социјални рад упућује насилника на третман улога професионалаца је да процене да ли насилник испуњава неопходне критеријуме за похађање третмана и да га мотивишу за третман. Техникама мотивисања насилник се припрема да прихвати третман (индивидуални или групни). Његова мотивација није никад искрена, јака, дуготрајна, поуздана, већ је манипулативна (он жели да се помири са женом, да се не разведе, да има олакшавајуће околности код стручних радника у центру за социјални рад, суду, да докаже да је он у праву, а да партнерка треба да се мења). Он креће на третман са очекивањем да ће изманипулисати терапеуте. Насилно понашање је увек свестан и намеран избор. Насилник може одлучити да не користи насилно понашање једино кроз специјализован третман за насилнике. Центар за социјални рад, као орган старатељства, не бави се третманом насил-

ника, већ учествује у избору и мотивисању насилника за третман у саветовалиштима за брак и породицу или у специјализованим НВО.

Приоритет поступања центра за социјални рад према насилницима је заштита жртве/ава, обезбеђење њихове сигурности и заустављање насиља кроз примену различитих социјалних интервенција према насилницима. Третман насилника се може планирати тек када је насиље заустављено.

ЛИТЕРАТУРА

- Игњатовић Тања: *Насиље у породици и институционална заштита: Приручник за базични семинар у оквиру пројекта Ка свеобухватном систему за сузбијање насиља над женама у Војводини Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова*, Аутономни женски центар, Београд, 2009.
- Закон о социјалној заштити, *Службени гласник РС*, бр. 24/2011.
- Кривични закон, *Службени гласник РС*, бр. 85/2005 - испр. 107/2009, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013.
- Логар Роса: *Исељење насилника – и шта онда?* Стручни самит, Интервенције у случајевима насиља у породици ИИ – Интервентни центри на тлу Европе, Сенатска организација за економију, рад и жене Берлина & Феминистички институт фондације Heinrich Böll, 2003. Берлин, Аутономни женски центар, Београд 2008.
- Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима*, Закључак Владе РС 05, бр. 56-8645/2011 од 24. новембра 2011.
- Половина Нада: *Насиље у браку и породици*, Зборник радова, Градски центар за социјални рад Београд, 1997.
- Породични закон, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011.
- Посебан протокол о поступању центара за социјални рад органа старатељства у ситуацијама насиља у породици и женама у партнерским односима*, Министарство за рад, запошљавање и социјалну политику, Београд, март 2013.
- Правилник о организацији, нормативима и стандардима рада центра за социјални рад, *Службени гласник РС*, бр. 59/2008, 37/2010, 39/2011. и 1/2012.
- Савет Европе: *„Препорука Рец(2002)5 Комитета министара државама чланицама о заштити жена од насиља и Меморандум са објашњењима“*, Аутономни женски центар, Београд, 2005.
- Governor's commission on domestic violence protocol committee: *Domestic violence policy and procedures*, The State of New Hampshire, 2010, <http://www.docplayer.net/1967254>
- Goodmark Leigh: *Achieving Batterer Accountability in the Child Protection System*, Kentucky Law Journal, vol. 93 2004-2005.

Mandel David & Went John: „Issues in Family Violence“, Volume 4, Issue 1 Fall 2001. *The Non-Violence Alliance*, <http://www.endingviolence.com>

Mandel David & Went John: *Training, Program Development and Direct Interventions Retated to Domestic Violence Perpetrators*, Non - Violence Alliance, 2002. <https://endingviolence.com/news/winter-2002/>

Paymar Michael: *Violent no more, Helping Men End Domestic Abuse*, Hounter House, Alameda CA, 2000.

Jeca A. Nedeljkov, Marija K. Banauh- Brusin

THE TREATMENT OF PERPETRATORS IN THE CENTER FOR SOCIAL SERVICES

Resume

As a guardianship authority, centers for social services are able to provide the necessary protection to victims of domestic abuse. In order to do so, it is crucial that the level of danger the victim is in is assessed thoroughly, which includes a comprehensive assessment of the perpetrator, his characteristics and attitudes towards violent behaviors. Along with stopping the abuse that is already occurring, the role of centers for social services is to also prevent future incidents of abuse towards the current partner (if she returns to the perpetrator), any future partners (the perpetrator is highly likely to repeat abusive behaviors unless he accepts the responsibility for his violent behaviors in the previous relationship), as well as towards his children (domestic abuse always implies child abuse). Understanding the characteristics of abusive men enables professionals to better understand their choice of violence as a behavioral pattern in relationships. David Mandel and John Went have identified five characteristics of abusive men: the belief in male privileges; avoidance of helplessness, fear and weakness; denial of the effect the abuse has on self and others; profiting from institutional and cultural forms of gender inequality; substance abuse and mental illness as risk factors for violence. It is especially important that professionals are able to distinguish between mental health difficulties and the perpetrator's ability to consciously and intentionally choose abusive behaviors. Certain psychological disorders (anxiety, PTSD, depression) are not the reason for abusive behaviors. It is of the utmost importance that professionals are aware of this; otherwise, the treat to the victim will increase, and the perpetrator will have no incentive to stop the abusive behaviors. When it comes to identifying domestic abuse, the victim is the main source of data. The information collected from the perpetrator is a

means of establishing boundaries, and the technique that is used is the structured interview. The goal of the structured interview is for the perpetrator to be given clear boundaries and to demonstrate how he crosses them during the course of the interview at the center for social services. The professional's main objective is to insist that the perpetrator take responsibility for his actions. A mere confession is not a sufficient indicator that he is motivated to take responsibility for his actions – a necessary condition for a behavioral change to take place. The best indicator that he is willing to take full responsibility is his ability to understand the effects that the abuse has on him, his partner and their children. Ten social interventions that centers for social services can readily applied have been shared. The purpose of each one of them is to stop the abuse and protect the victim(s). In order to apply all available social interventions, professionals will need to learn to recognize the tactics that perpetrators may use on them, which are intended to allow the perpetrator to establish control and power over the protocol. These are some of the same tactics that the perpetrator uses on his victims (intimidation, psychological and emotional abuse, isolation, minimizing, denial, and blaming, using children, using male privileges, economic abuse, threats and coercion). It is very important that professionals understand the difference between effective and ineffective ways to deal with the perpetrator. Examples are provided in the table "YES-NO". Abusive behavior is always a conscious and deliberate choice. The perpetrator can decide not to engage in abusive behaviors only if he participates in a program specifically designed for perpetrators. As a guardianship authority, centers for social services do not deliver programs for perpetrators, but they do play an important role in making the perpetrator motivated to seek treatment in marriage and family counseling centers or specialized NGOs.

Key words: center for social services; guardianship authority; domestic abuse; perpetrator; victim; power and control; social interventions; treatment for perpetrators.

* Овај рад је примљен 27. новембра 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 18. децембра 2015. године.